

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย : ถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน
ในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์

โดย

ธีรนนท์ ชันดี

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2561

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย : ถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน
ในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์

โดย

ธีรนนท์ ชันดี

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2561

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย : ถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ ในครั้งนี้ เป็นความตั้งใจที่จะทำการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ จากการที่ได้จัดกระบวนการติดต่อกันมาเป็นปีที่ 3 ติดต่อกัน ผู้วิจัยขอขอบคุณอาจารย์อังคณา พรหมรักษา หรืออาจารย์ตุ้ม และ อ.พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์ หรือ อ.อ้อย จากภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งถือเป็นทีปรึกษาหลักของงานวิจัยในครั้งนี้ที่คอยให้คำปรึกษา และแนะนำการทำงานต่างๆตั้งแต่ต้น

ขอบคุณพี่หญิง ดวงใจ เทียงศิริฤทธิ์ ผู้ประสานงานโครงการ จากมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.) สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.) ซึ่งเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการประสานงานและช่วยเหลือให้คำปรึกษาในด้านต่างๆจนทำให้งานประสบความสำเร็จ

ขอบคุณ อ.ตึก อ.พิณ และเครือข่ายครูจากโรงเรียนต่างๆในโครงการ

นอกจากนั้นที่สำคัญเลยที่ทางโครงการอยากจะขอบคุณคือชุมชนและโรงเรียน บ้านนาบอน ต.นาบอน อ.คำม่วง จ.กาฬสินธุ์ ที่ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมเป็นอย่างดี ขอขอบคุณโรงเรียนบ้านนาบอน คณะผู้บริหารและครูทุกท่าน โดยเฉพาะอาจารย์วิจิตร วิไลพรหม ซึ่งเป็นผู้ประสานงานหลัก และที่สำคัญที่ขาดไม่ได้เลยคือน้องๆนักเรียนทุกคนที่เข้าร่วมอบรมในครั้งนี้

นอกจากนั้นอีกฝ่ายหนึ่งที่เป็นกำลังสำคัญในการทำงานซึ่งหากขาดส่วนนี้ไปคงไม่สามารถทำให้งานประสบความสำเร็จได้ นั่นคือ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และนักศึกษาและคณาจารย์จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ท้ายสุดผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนที่ไม่สามารถจะเอ่ยนามได้หมดมา ณ ที่นี้ ขอขอบคุณเครือข่ายทุกพื้นที่ที่เข้ามาร่วมกันสร้างสรรค์สังคม ขอขอบคุณเพื่อนๆและมิตรภาพที่ได้รับจากโครงการนี้ ขอขอบคุณผู้ให้การสนับสนุน ทั้งมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.) สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ซึ่งทำให้เกิดโครงการวิจัยในครั้งนี้ขึ้น

ผู้วิจัย

พฤษภาคม 2561

คำนำ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participatory observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์และถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ ในการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ ค่ายหนังสือรู้เท่าทันสื่อ เพื่อนำไปสู่การสรุปและเผยแพร่องค์ความรู้ต่อไป

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้จะมีประโยชน์ไม่มากนักน้อยต่อการพัฒนากระบวนการทำงานในปีต่อไป อย่างไรก็ตามด้วยปัจจัยและเงื่อนไขหลายประการอาจทำให้งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ดังนั้นหากมีข้อบกพร่องเกิดขึ้นประการใดทางผู้วิจัยจึงขออภัยมา ณ โอกาสนี้ และพร้อมจะนำไปปรับปรุงแก้ไขการทำงานในอนาคต

ท้ายสุดผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนที่ไม่สามารถจะเอ่ยนามได้หมดมา ณ ที่นี้ ขอขอบคุณผู้ให้การสนับสนุน ทั้งมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.) สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ซึ่งทำให้เกิดโครงการวิจัยในครั้งนี้นี้ขึ้น

ผู้วิจัย

พฤษภาคม 2561

สารบัญ

หัวข้อ	หน้า
บทคัดย่อ	ก
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (MIDL : (Media Information Digital Literacy)	5
2.2 แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development communication)	9
2.3 แนวคิดการ “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Media)	12
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	15
บทที่ 4 ผลการวิจัย	17
4.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์	17
4.2 บทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์	19
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา	25
บรรณานุกรม	31
ภาคผนวก	32

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participatory observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์และถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ เพื่อนำไปสู่การสรุปและเผยแพร่องค์ความรู้ต่อไป

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยในที่ที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ สามารถออกเป็น 2 ด้าน ประกอบด้วย 1.ปัจจัยภายใน ได้แก่ 1.ความรู้ความเข้าใจของแกนนำ 2.จิตอาสา 3. กิจกรรมสอดคล้องกับหลักสูตรที่กำลังศึกษา 4.การจัดกิจกรรมอบรมแกนนำก่อนทำกิจกรรมในพื้นที่ 5.การมีพี่เลี้ยงและที่ปรึกษา 6.การวางแผนงาน 2.ปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1.ชุมชนให้ความร่วมมือและมีความเข้มแข็ง 2.กลุ่มเป้าหมายมีความกระตือรือร้น 3. มีหน่วยงานภาคีเครือข่ายคอยสนับสนุน 4.สถาบันการศึกษาให้การสนับสนุน

ด้านบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ถอดบทเรียนออกเป็นหัวข้อต่างๆได้ดังนี้

1. เครื่องมือหรือกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์เครื่องมือหลักที่ใช้ในการจัดกระบวนการประกอบด้วย 1.การจัดกระบวนการทำหนังสือ 2.การถ่ายภาพเล่าเรื่องในชุมชน 3.การจัดกิจกรรมเล่นเกมให้ความรู้เรื่อง การรู้เท่าทันสื่อ 4.การบรรยายให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ

2.เกิดการพัฒนากลุ่มเยาวชนอีสานตุ้มโฮม จ.กาฬสินธุ์ ซึ่งได้รับการพัฒนาด้านต่างๆ ดังนี้ 1.มีทักษะการเป็นผู้นำ 2.เกิดความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา 3.มีทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น 4.มีทักษะการสื่อสาร การถ่ายทอดมากขึ้น 5.มีทักษะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า 6.มีทักษะการคิดและการพูด 7.ได้เรียนรู้ข้ามศาสตร์กับเพื่อนต่างสาขา 8.เกิดการเสริมทักษะวิชาชีพมากขึ้น 9.เกิดความรักและสามัคคี 10.เกิดจิตสำนึกจิตอาสามากขึ้น

3.ทักษะ/ความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมกระบวนการของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ได้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าอบรมผลิตสื่อและกลุ่มแกนนำในการจัด

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

การพัฒนาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีทางการสื่อสารในปัจจุบัน ได้ส่งส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา ที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือการเข้ามามีอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ หรือ Social Media ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนอย่างแนบแน่น ขณะเดียวกันสังคมในยุคทุนนิยมหรือบริโภคนิยมที่เต็มไปด้วยการแข่งขันกัน ทำให้สังคมไทยที่เคยอยู่แบบพอเพียงและพึ่งพาอาศัยกันได้ เริ่มกลายเป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ แกร่งแย่งชิงดีและมีความเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น วัฒนธรรมและประเพณีเก่าๆถูกละทิ้งหรือขาดการสืบทอดต่อ

ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่ได้ปรากฏเพียงแต่ในสังคมเมืองใหญ่ๆเท่านั้น ยังได้ขยายมาในสังคมชนบทที่ในอดีตเคยเป็นชุมชนที่พึ่งพาอาศัยกัน รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามแต่นั้นวันกลับกำลังถูกทำลายลง โดยเฉพาะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งคือกลุ่มของเด็กและเยาวชนยุคใหม่ ที่หลงเทคโนโลยี สัมผัสเหง้าและอัตลักษณ์ของตนเอง เปิดรับสื่อใหม่ๆอย่างไม่รู้เท่าทันส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆตามมา เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง รวมถึงการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ผิดๆหรือเป็นอันตราย และหากเราปล่อยไว้เช่นนี้ จะยิ่งทำให้ความเป็นชุมชนและวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามเลือนหายไปกลายเป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ ขาดความรัก สามัคคี เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.) และ สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.) ได้เล็งเห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชนและได้พยายามหาทางพัฒนาและติดตั้งทักษะในการใช้ชีวิตเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ซึ่งมีการทำงานร่วมกับเครือข่ายในพื้นที่ทั้งสถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรพัฒนาเอกชน ในพื้นที่ต่างๆ

โดยในปี พ.ศ. 2554 มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก ร่วมกับภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้สร้าง โครงการขบวนการดอกบานไม่รู้โรย ภายใต้โครงการเพาะเมล็ดพันธุ์ด้วยหัวใจ เพื่อพัฒนาแกนนำนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ให้ดึงพลังของตนเองมาสร้างสรรค์และสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยได้ใช้กระบวนการอบรม พัฒนาระบบการเรียนรู้ผ่านชุมชนด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์

ต่อมาในปี พ.ศ. 2557 มีการดำเนินการจัด โครงการ “ดีจัง” อีสานตุ้มโฮม ขึ้นเพื่อสร้างพื้นที่สร้างสรรค์ 3 ดีวิถีสุข เพื่อให้กลุ่มเด็กและเยาวชนเรียนรู้เรื่อง วิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติในพื้นที่ของตนเอง โดยใช้กระบวนการสื่อสร้างสรรค์ หนังสือ สารคดี ละคร ศิลปะ สื่อภาพเล่าเรื่อง การแสดงพื้นบ้าน เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก ครอบครัวและชุมชน

ในปี 2558 ได้มีการขยายพื้นที่มายังจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ได้มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ภายใต้โครงการ “กาฬสินธุ์ เฮ็ดดี” เพื่อสร้าง สื่อดี พื้นที่ดี และภูมิดี ตามแนวคิด “3 ดี” ซึ่งเป็นโครงการย่อยของโครงการ “อีสานตุ้มโฮม” ในการสร้างและฟื้นฟูชุมชนให้กลับมาเป็นสังคมที่มีความสุขและรักษาวัฒนธรรม

ประเพณีไว้ให้คงอยู่ โดยใช้พลังเด็กและเยาวชนเป็นตัวขับเคลื่อนและใช้แนวคิดด้าน “การสื่อสาร” เข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา ด้วยการจัดค่ายเยาวชนโดยใช้กระบวนการทำหนังสือมาเป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมและเรียนรู้ชุมชนขึ้นที่บ้านหนองแสง ต.ศรีสมเด็จ อ.สมเด็จ จ.กาฬสินธุ์ ซึ่งประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีทั้งในด้านกิจกรรมและความรู้สึกของผู้ที่เข้าร่วม

จากนั้นในปี 2559 ก็ได้มีการจัดกิจกรรมขึ้นอีกครั้งเป็นปีที่ 2 ต่อเนื่องกันแต่ได้เปลี่ยนพื้นที่ใหม่มาที่ชุมชนบ้านนาบอน ต.นาบอน อ.คำม่วง จ.กาฬสินธุ์ โดยได้ใช้กระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์เข้าพัฒนาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ซึ่งมีแกนนำหลักเป็นนักศึกษาจากสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และ สาขาวิชาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ เป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรม

การจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ขึ้นได้ทำให้นักศึกษาซึ่งเป็นแกนนำรวมทั้งเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่จัดโครงการได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง เนื่องจากกระบวนการที่จัดในลักษณะการทำหนังสือ เน้นให้เด็กและเยาวชนได้ใช้ เป็นเครื่องมือในการเล่าเรื่องในชุมชนของตนเอง โดยไม่ได้คาดหวังว่าคุณภาพของหนังสือที่ได้จะต้องดีแบบมืออาชีพแต่สิ่งที่ต้องการคือกระบวนการในการคิดและการเล่าเรื่องของเด็กและเยาวชนเกี่ยวกับเรื่องราวในชุมชน การสะท้อนเรื่องราวทั้งในด้านลบและด้านบวกของชุมชนเพื่อนำไปสู่การสร้างความรู้เห็นและภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง กล่าวคือกระบวนการผลิตหนังสือเป็นเพียงสื่อปลายทางที่ให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ แต่วัตถุประสงค์ของโครงการคือการทำให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ชุมชนของตนเอง ได้สำนึกรักบ้านเกิด เรียนรู้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามและที่สำคัญคือไม่ลืมรากเหง้าและอัตลักษณ์ของตนเอง

จากการจัดกิจกรรมต่อเนื่องมา 2 ปี พบว่า กระบวนการดังกล่าวได้สร้างการตระหนักรู้ในด้านวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการต่อยอดโดยการนำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตหนังสือ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการผลิตหนังสือที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ให้เกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิดแก่ชุมชนและตนเอง

อย่างไรก็ตามแม้การทำงาน 2 ปีที่ผ่านมาในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์จะประสบความสำเร็จไปด้วยดี แต่นั้นเป็นเพียงในด้านของการจัดกิจกรรม ซึ่งยังขาดองค์ความรู้ในทางวิชาการที่จำเป็นต้องการมีศึกษาวิจัยและถอดบทเรียนการทำงานออกมาให้ชัดเจน เพื่อที่จะได้เป็นแนวทางในการนำไปพัฒนาการทำงานหรือนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆอีกด้วย

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงเห็นถึงความจำเป็นที่จะศึกษาวิจัยถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ เพื่อที่จะถอดบทเรียนและให้ได้องค์ความรู้ที่เป็นวิชาการในการพัฒนากระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนต่อไป

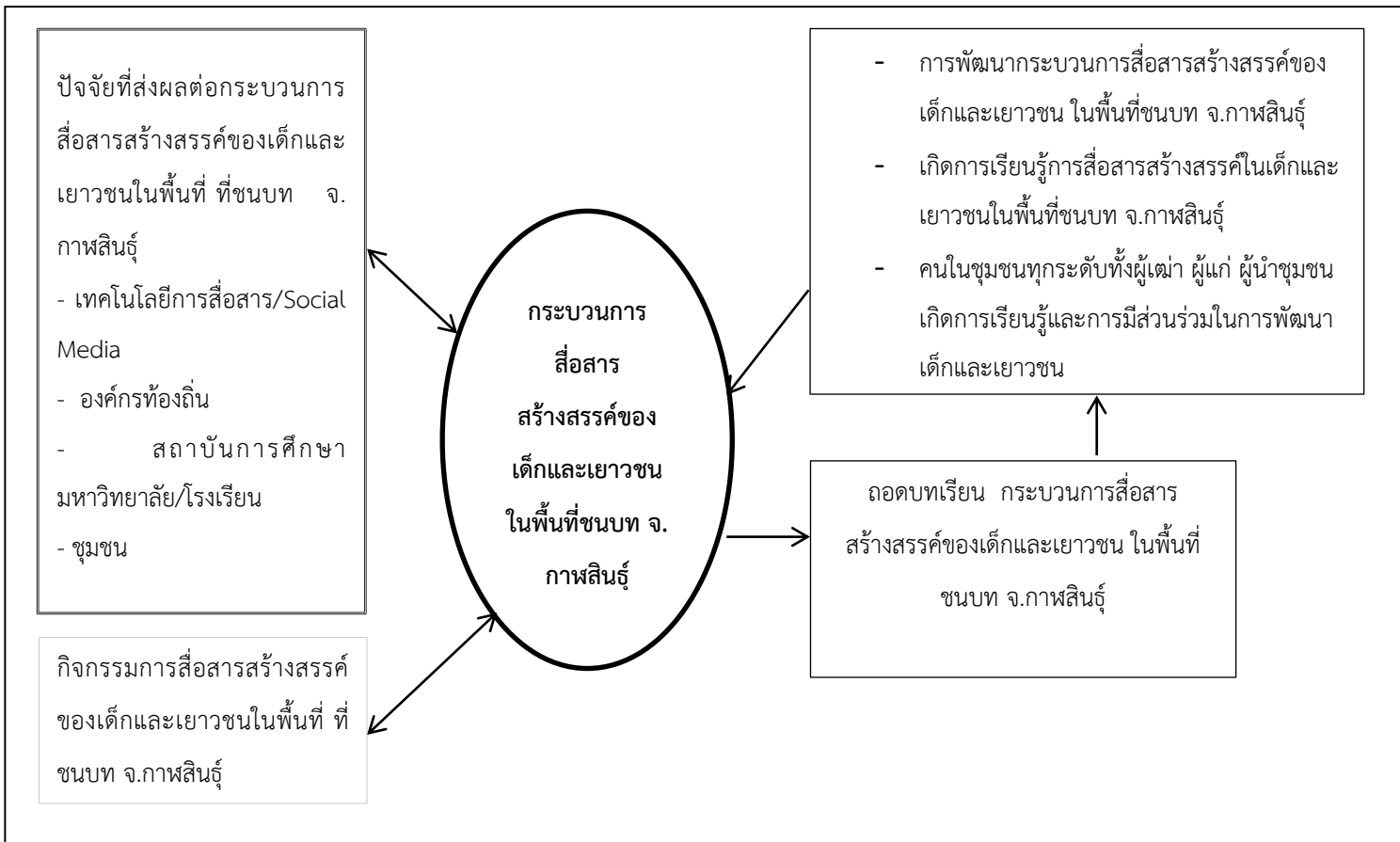
ปัญหานำการวิจัย

1. มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์
2. มีบทเรียนและผลอย่างไรเกิดขึ้นบ้างจากกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์
2. เพื่อถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์
3. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้กระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์

กรอบแนวคิดการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นโรงเรียนพื้นที่กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการเยาวชนภาพสันธุ์เฮ็ดดี ปี 3 คือ โรงเรียนบ้านนาบอน ต.นาบอน อ.คำม่วง จ.ภาพสันธุ์ โดยศึกษาระหว่างช่วงระยะเวลาการจัดกิจกรรมระหว่างเดือน สิงหาคม 2560 – กุมภาพันธ์ 2561

นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ หมายถึง การจัดกระบวนการสื่อสารที่สร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนได้ ร่วมกันจัดกระบวนการขึ้น ภายใต้พื้นฐานการมีส่วนร่วมที่นำไปสู่การพัฒนาหรือขับเคลื่อนชุมชนหรือการพัฒนาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ให้เกิดทักษะ ความรู้ การคิดวิเคราะห์ในการใช้ชีวิตอย่างมีสุขภาวะที่ดีและ รู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล

การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล หมายถึง ทักษะการรู้เท่าทันสื่อแยกได้ดังนี้

การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) หมายถึง สมรรถนะในการใช้สื่อต่าง ๆ รวมถึงการวิเคราะห์ และ เข้าใจในรูปแบบของสื่อ และเทคนิคต่าง ๆ ที่สื่อใช้ในการสร้างผลกระทบต่อผู้รับสื่อ และความสามารถในการ อ่านวิเคราะห์ ประเมิน และสร้างสื่อในหลากหลายรูปแบบได้

การรู้เท่าทันสารสนเทศ (Information Literacy) หมายถึง สมรรถนะในการประเมิน เลือกใช้ และสื่อสารข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพในหลากหลายรูปแบบ และรวมถึงความเข้าใจข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ในความหมายเชิงจริยธรรม

การรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy) หมายถึง สมรรถนะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เครื่องมือ สื่อสาร เครือข่ายต่าง ๆ เพื่อค้นหาข้อมูล (เข้าถึง) ประมวลผล (เข้าใจ) และสร้างสรรค์ข้อมูล (ประยุกต์ใช้) ได้ หลากหลายรูปแบบ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของแกนเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.ภาพสันธุ์
2. เกิดแนวทางการพัฒนากระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของแกนเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.ภาพสันธุ์
3. เกิดองค์ความรู้เชิงวิชาการกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของแกนเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.ภาพสันธุ์เพื่อเสนอเป็นนโยบายทั้งในระดับท้องถิ่น และประเทศ เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา เด็กเยาวชน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหลักๆเพื่อมาเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (MIDL : (Media Information Digital Literacy)
2. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา
3. แนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชน หรือ “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Media)

2.1 แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (MIDL:(Media Information Digital Literacy)

การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล เป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองประชาธิปไตย เนื่องจาก 1) พัฒนาการของสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล ได้ทำให้สังคมทั่วโลกเคลื่อนเข้าสู่ยุคสื่อหลอมรวม (Media Convergence) มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว 2) เครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต การสื่อสาร และการเรียนรู้ของผู้คนจากข้อมูลของ Internet World Stats ปี พ.ศ. 2558 พบว่า มีการใช้อินเทอร์เน็ตทั่วโลก 3,000 กว่าล้านคน 3) เทคโนโลยีดิจิทัลในโลกเสมือนจริง (Virtual World) ส่งผลให้เกิดยุคแห่งการสื่อสารไร้พรมแดน และเป็นยุคหลังข้อมูลสารสนเทศ (Post – Information Age) ที่ผู้คนจากทั่วทุกมุมโลกสามารถเข้าถึงสื่อ / สารสนเทศ ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างรวดเร็ว 4) การเข้าถึงสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล ถือเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในฐานะพลเมืองและเป็นสิทธิมนุษยชน 5) พลเมืองจำเป็นต้องมีข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และหลากหลาย เพื่อประกอบการคิดตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติการในฐานะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย 6) การเข้าถึง เข้าใจ เท่าทัน และการใช้สื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล เป็นเครื่องมือและเป็นสมรรถนะสำคัญที่พลเมืองจะใช้ในการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐาน เพื่อการแสดงออกทางความคิด การติดตามตรวจสอบ ต่อบรรณกับอำนาจรัฐ ทุน และธุรกิจสื่อ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดสังคมที่ผู้คนอยู่ร่วมกัน โดยยึดความยุติธรรมเป็นหลักการสำคัญ

การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล สามารถอธิบายความหมายได้ดังนี้

การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) หมายถึง สมรรถนะในการใช้สื่อต่าง ๆ รวมถึงการวิเคราะห์ และเข้าใจในรูปแบบของสื่อ และเทคนิคต่าง ๆ ที่สื่อใช้ในการสร้างผลกระทบต่อผู้รับสื่อ และความสามารถในการอ่านวิเคราะห์ ประเมิน และสร้างสื่อในหลากหลายรูปแบบได้

การรู้เท่าทันสารสนเทศ (Information Literacy) หมายถึง สมรรถนะในการประเมิน เลือกใช้ และสื่อสารข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพในหลากหลายรูปแบบ และรวมถึงความเข้าใจข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ในความหมายเชิงจริยธรรม

การรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy) หมายถึง สมรรถนะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เครื่องมือสื่อสาร เครือข่ายต่าง ๆ เพื่อค้นหาข้อมูล (เข้าถึง) ประมวลผล (เข้าใจ) และสร้างสรรค์ข้อมูล (ประยุกต์ใช้) ได้ในหลากหลายรูปแบบ

สถาบันเด็กและเยาวชน ได้สรุปถึงการพัฒนาพลเมือง MIDL ในแต่ละช่วงวัย สามารถอธิบายได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การพัฒนา ช่วงวัย	คุณลักษณะ	ความรู้	ทักษะ
1 - 5 ปี	<ul style="list-style-type: none"> -ตระหนักในสิทธิของตนเองและผู้อื่น -ใจกว้าง ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล -เคารพกฎ กติกาของกลุ่มและสังคม -มีส่วนร่วม และยอมรับการตัดสินใจของกลุ่ม -มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนและเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม -สื่อสารและปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม 	<ul style="list-style-type: none"> -การใช้สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสืบค้นข้อมูลอย่างง่ายและปลอดภัย -สิทธิของตนเองและผู้อื่น -หน้าที่และความรับผิดชอบที่มีต่อตนเองและผู้อื่น -การปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่น 	<ul style="list-style-type: none"> -ทักษะ การใช้ อุปกรณ์ เทคโนโลยีดิจิทัล -ทักษะการทำความเข้าใจความหมายจากสื่อและสารสนเทศ -ทักษะการสร้างสรรค์สื่อโดยใช้สารสนเทศ -ทักษะการอธิบาย ถ่ายทอดความคิดของตนเอง
6 - 12 ปี	<ul style="list-style-type: none"> -เห็นคุณค่าตนเองและผู้อื่น และสิ่งต่าง ๆ รอบตัว -เท่าทันอารมณ์ของตนเองและควบคุมตนเองได้ -มีวินัยในการเข้าถึง ใช้สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัล -ใฝ่รู้และตรวจสอบข้อมูลก่อนนำไปใช้ -สื่อสารและปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม -ตระหนักในความเสี่ยงต่าง ๆ จากการใช้สื่อออนไลน์ -ตระหนักในอิทธิพลของสื่อที่มีผลต่อการจูงใจในการบริโภคและพฤติกรรม -ตระหนักในคุณค่าของการใช้สื่อสารสนเทศ และดิจิทัล เพื่อการเรียนรู้ -ติดตามข่าวสารและความเคลื่อนไหวของสังคม 	<ul style="list-style-type: none"> -การใช้เวลาในการบริโภคสื่ออย่างเหมาะสม -การเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ -การตรวจสอบที่มาของข้อมูลและความถูกต้องของข้อมูล -ความเป็นส่วนตัว และความปลอดภัยในโลกไซเบอร์ -การรังแกในโลกออนไลน์ -สิทธิเด็กและสิทธิผู้บริโภค -กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสื่อสารสนเทศ และดิจิทัล -การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายอย่างสันติ -การลดความขัดแย้ง และการแก้ไขปัญหาโดยใช้สันติวิธี 	<ul style="list-style-type: none"> -ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร การเรียนรู้ และการผลิตสื่ออย่างสร้างสรรค์ -ทักษะ การสืบค้น และตรวจสอบข้อมูลสารสนเทศ จับประเด็น วิเคราะห์ และแปลความหมายจากสื่อ -ทักษะการวิเคราะห์ ประโยชน์และโทษ ความเป็นเหตุเป็นผลของสารสนเทศ

	<p>-มีจิตอาสาต่อส่วนรวม ให้ความร่วมมือ และมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในกิจกรรมของกลุ่มและชุมชน</p>		
13 – 18 ปี	<p>-เห็นคุณค่าและเคารพในตนเองและผู้อื่น</p> <p>-จัดการอารมณ์และความเครียดได้</p> <p>-ไม่หลงเชื่อ ตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบด้าน และไม่ด่วนตัดสินผู้อื่น</p> <p>-มีมารยาทในการใช้สื่อ และมีท่าทีในการสื่อสารผ่านสื่ออย่างเหมาะสม</p> <p>-เคารพในสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้อื่น และรู้จักปกป้องตนเอง ความเสี่ยงต่าง ๆ จากสื่อ ทั้งในสังคมจริงและสังคมออนไลน์</p> <p>-ใช้การผลิตและการเผยแพร่สื่อสารสนเทศ และดิจิทัล อย่างรับผิดชอบ เพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคม</p> <p>-สนใจในข่าวสาร ปัญหาและข้อถกเถียงสาธารณะ และกระตือรือร้นเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจ</p> <p>-ยอมรับและเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย</p>	<p>-ความรู้เกี่ยวกับสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล</p> <p>-กระบวนการผลิตสื่อ การวิเคราะห์สื่อ และการตีความเชิงสัญลักษณ์</p> <p>-ความเข้าใจสื่อ และการสื่อสารในสังคมพหุวัฒนธรรม</p> <p>-รัฐธรรมนูญ กฎหมายเบื้องต้น และจริยธรรมเกี่ยวกับสื่อสารสนเทศ และดิจิทัล</p> <p>-สื่อกับความเป็นพลเมือง และอิทธิพลของสื่อต่อสังคม</p> <p>-บทบาทสื่อ การสื่อสาร และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในสังคมประชาธิปไตย</p> <p>-สื่อเชิงพาณิชย์กับพฤติกรรมผู้บริโภค</p> <p>-อิทธิพลของสื่อ สารสนเทศ ดิจิทัล และโลกาภิวัตน์ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย</p>	<p>-ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร และการเรียนรู้ในสังคมพหุวัฒนธรรม</p> <p>-ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตีความประเมินคุณค่าของสารสนเทศ</p> <p>-ทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม</p> <p>-ทักษะการเผชิญสถานการณ์ ความขัดแย้ง และลดความขัดแย้งโดยใช้สันติวิธี</p>
18 – 25 ปี	<p>-ตระหนักรู้ในตนและเห็นคุณค่าของผู้อื่น</p> <p>-คิดบวกและมีความหวัง</p> <p>-ตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบคอบ และรอบด้านก่อนเผยแพร่หรือนำข้อมูลไปใช้ และไม่ด่วนตัดสินผู้อื่น</p> <p>-เห็นคุณค่าของการใช้ ผลิตและเผยแพร่สื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในฐานะพลเมือง</p> <p>-ปกป้องสิทธิ เสรีภาพของตนเอง</p>	<p>-ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการของสื่อ สารสนเทศ และเทคโนโลยีดิจิทัล และการเลือกใช้ประโยชน์</p> <p>-โครงสร้างภูมิทัศน์สื่อ และกระบวนการผลิตสื่อ</p> <p>-การสื่อสารในพหุสังคม และสุนทรียศาสตร์ในสื่อและสารสนเทศ</p> <p>-กฎหมาย กติกาสากลที่เกี่ยวข้องกับสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล</p>	<p>-ทักษะการผลิตสื่อ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อการสื่อสารและเรียนรู้ในพหุวัฒนธรรมของสังคมโลกอย่างสร้างสรรค์</p> <p>-ทักษะการสร้างสารสนเทศที่เป็นประโยชน์บนพื้นฐานของความรู้</p> <p>-ทักษะการสื่อสารใช้ชีวิตร่วม ตัดสินใจตามวิถีประชาธิปไตย</p>

	<p>เคารพในสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น</p> <p>-กล้าแสดงความคิดเห็น และ คัดค้านสิ่งที่ไม่ถูกต้องอย่างเป็น เหตุเป็นผล และยืดหยุ่น</p> <p>-ยอมรับและเคารพในอัตลักษณ์ที่ แตกต่าง</p> <p>-มีความอดทน อดกลั้น มีมารยาท เคารพกติกาในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในสังคมพหุวัฒนธรรม</p> <p>-สื่อสารอย่างสันติ อยู่ร่วมและ ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเคารพ</p>	<p>-สื่อกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ สิทธิเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสาร แสดงความคิดเห็น และการมีส่วน ร่วมทางการเมือง การปกครอง ใน ฐานะพลเมืองประชาธิปไตย</p> <p>-การรู้เท่าทันสื่อเชิงพาณิชย์ การ รู้เท่าทันโอกาส และความเสี่ยง ของธุรกิจดิจิทัล</p> <p>-อิทธิพลของสื่อ สารสนเทศ ดิจิทัล และโลกาภิวัตน์ที่มีต่อการ เปลี่ยนแปลงของประชาคมโลก</p>	
25 ปีขึ้นไป	<p>-เคารพและเชื่อมั่นในคุณค่าของ ผู้อื่น</p> <p>-ติดตามและตรวจสอบข้อมูลอย่าง รอบด้านและไม่ด่วนตัดสินผู้อื่น</p> <p>-มีจุดยืนกล้าแสดงความคิดเห็น ของตนอย่างเป็นเหตุเป็นผล และ กล้าคัดค้านสิ่งที่ไม่ถูกต้อง</p> <p>-เชื่อมั่นในประชาธิปไตย สิทธิ มนุษยชน และความยุติธรรมทาง สังคม</p> <p>-มีสำนึกสาธารณะ มีความ รับผิดชอบต่อสังคม และตื่นตัวต่อ ประเด็นปัญหาข้อถกเถียงในสังคม</p> <p>-เป็นพลเมืองเชิงรุกที่เข้าใจปัญหา เชิงโครงสร้าง มุ่งแก้ปัญหาและ สร้างการเปลี่ยนแปลงเชิง โครงสร้างเพื่อสังคมที่มีความ ยุติธรรม</p> <p>-มีภาวะผู้นำ มีความหวัง และ เชื่อมั่นในพลังของพลเมืองในการ สร้างการเปลี่ยนแปลงสังคม ด้วย วิถีประชาธิปไตย</p>	<p>-ความรู้เกี่ยวกับกลไกในการกำกับ ดูแลสื่อ</p> <p>-กฎหมาย แนวปฏิบัติทาง จริยธรรม และจรรยาบรรณ เกี่ยวกับสื่อและการสื่อสาร</p> <p>-ความเป็นส่วนตัว และพื้นที่ สาธารณะ</p> <p>-สิทธิมนุษยชน ความเป็นพลเมือง สิทธิทางวัฒนธรรม สิทธิชุมชน และสิทธิผู้บริโภคในสังคม ประชาธิปไตย</p> <p>-ความสัมพันธ์ระหว่างกลไกอำนาจ รัฐและพลังพลเมือง</p> <p>-สิทธิและเสรีภาพในการรับรู้ ข่าวสาร แสดงความคิดเห็น และ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การ ปกครองในฐานะพลเมือง ประชาธิปไตย อย่างรู้เท่าทัน</p> <p>-การปรับตัวและการสื่อสารเพื่อ ความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรม</p>	<p>-ทักษะการสืบค้น แสวงหา ข้อมูลความรู้เพื่อการเรียนรู้ ตลอดชีวิต</p> <p>-ทักษะการสื่อสารเพื่อใช้ชีวิต ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ประชาธิปไตย</p> <p>-ทักษะการเผชิญสถานการณ์ ปัญหา ลดความขัดแย้ง และ แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ โดยใช้สันติวิธีในวิถี ประชาธิปไตย</p>

นอกจากการรู้เท่าทันสื่อแล้วทักษะหนึ่งที่สำคัญของเด็กและเยาวชนในยุคนี้ที่ควรมีคือความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) โดย ความเป็นพลเมืองดิจิทัล คือ พลเมืองผู้ใช้งานสื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ที่เข้าใจบรรทัดฐานของการปฏิบัติตัวให้เหมาะสมและมีความรับผิดชอบในการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสื่อสารในยุคดิจิทัลเป็นการสื่อสารที่ไร้พรมแดน สมาชิกของโลกออนไลน์คือ ทุกคนที่ใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตบนโลกใบนี้ ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ อายุ ภาษา และวัฒนธรรม พลเมืองดิจิทัลจึงต้องเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ มีจริยธรรม เห็นอกเห็นใจและเคารพผู้อื่น มีส่วนร่วมและมุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคม การเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัลนั้น มีทักษะที่สำคัญ 8 ประการ ดังนี้

- 1) ทักษะในการรักษาอัตลักษณ์ที่ดีของตนเอง (Digital Citizen Identity) ความสามารถในการสร้างและบริหารจัดการอัตลักษณ์ที่ดีของตนเองไว้ได้อย่างดีทั้งในโลกออนไลน์และโลกความจริง
- 2) ทักษะการคิดวิเคราะห์ที่มีวิจารณญาณที่ดี (Critical Thinking) ความสามารถในการวิเคราะห์แยกแยะระหว่างข้อมูลที่ถูกต้องและข้อมูลที่ผิด ข้อมูลที่มีเนื้อหาดีและข้อมูลที่เข้าข่ายอันตราย ข้อมูลติดต่อทางออนไลน์ที่น่าตั้งข้อสงสัยและน่าเชื่อถือได้
- 3) ทักษะในการรักษาความปลอดภัยของตนเองในโลกออนไลน์ (Cybersecurity Management) ความสามารถในการป้องกันข้อมูลด้วยการสร้างระบบความปลอดภัยที่เข้มแข็งและป้องกันการโจรกรรมข้อมูลหรือการโจมตีทางออนไลน์ได้
- 4) ทักษะในการรักษาข้อมูลส่วนตัว (Privacy Management) มีดุลพินิจในการบริหารจัดการข้อมูลส่วนตัว โดยเฉพาะการแชร์ข้อมูลออนไลน์เพื่อป้องกันความเป็นส่วนตัวทั้งของตนเองและผู้อื่น
- 5) ทักษะในการจัดสรรเวลาหน้าจอ (Screen Time Management) ความสามารถในการบริหารเวลาในการใช้อุปกรณ์ยุคดิจิทัล รวมไปถึงการควบคุมเพื่อให้เกิดสมดุลระหว่างโลกออนไลน์ และโลกภายนอก
- 6) ทักษะในการบริหารจัดการข้อมูลที่ผู้ใช้งานมีการทิ้งไว้บนโลกออนไลน์ (Digital Footprints) ความสามารถในการเข้าใจธรรมชาติของการใช้ชีวิตในโลกดิจิทัลว่าจะหลงเหลือร่องรอยข้อมูลทิ้งไว้เสมอ รวมไปถึงเข้าใจผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้น เพื่อการดูแลสิ่งเหล่านี้อย่างมีความรับผิดชอบ
- 7) ทักษะในการรับมือกับการคุกคามทางโลกออนไลน์ (Cyberbullying Management) ความสามารถในการรับรู้ และรับมือการคุกคามข่มขู่บนโลกออนไลน์ได้อย่างชาญฉลาด
- 8) ทักษะการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม (Digital Empathy) ความสามารถในการเห็นอกเห็นใจ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นบนโลกออนไลน์

2.2 แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development communication)

การสื่อสารถือว่ามีสำคัญและมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาประเทศไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เนื่องจากในทุกกิจกรรมล้วนต้องใช้การสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้อง ถือได้ว่า “การสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งในสังคม” เพราะคนในสังคมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ทัศนคติ และประสบการณ์ต่างๆผ่านการสื่อสาร ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคล (face to face communication) การสื่อสารที่อาศัยสื่อต่างๆ (interposed media) สื่อประเพณีและสื่อท้องถิ่น

(traditional and folk media) และสื่อมวลชน (mass media)¹ โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ หากจะพัฒนาชุมชนควรจะใช้แนวคิด “การสื่อสารเพื่อการพัฒนา” (Development communication) เข้ามาช่วยให้ประชาชนสามารถใช้สื่อเพื่อเสริมพลังตนเอง (empowerment) และควรให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม เป็นลักษณะ “การสื่อสารเพื่อชุมชน”

แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development communication) เป็นแนวคิดที่ประยุกต์ใช้ทฤษฎีด้านการสื่อสารมาใช้ในงานพัฒนาต่างๆ เป็นการเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาแบบเก่าๆ ที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์การทำสังคมให้ทันสมัย” (Modernistic Paradigm) ที่ให้รัฐมีบทบาทเป็นผู้นำในการพัฒนาและถ่ายทอดไปยังประชาชนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะประชาชนในชนบทที่ล้าหลัง แนวคิดนี้การพัฒนาจะมีทิศทางจากบนลงล่าง (Top – down Approach) ทำให้การพัฒนาอาจจะยังไม่ตรงจุด จึงเกิดแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development communication) ซึ่งเป็นแนวคิดลูกผสมระหว่าง “การสื่อสาร” กับ “การพัฒนา” โดยการใช้สื่อเพื่อเสริมพลังตนเอง (empowerment) ให้ประชาชนในพื้นที่เป็นผู้สะท้อนปัญหาหรือเรื่องราวของตนเอง

การสื่อสารเพื่อพัฒนาจะพัฒนาชนบทไทยได้อย่างไร²

การที่จะนำการสื่อสารมาใช้ในการพัฒนาชนบทนั้นจากการดำเนินการพัฒนาตามแนวตะวันตกที่ผ่านมา เห็นได้ว่าการพัฒนากับการสื่อสารมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ ยุทธวิธีการสื่อสารเพื่อ การพัฒนา หมายถึงการตัดสินใจต่างๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมสื่อสารหรือการที่จะนำการสื่อสารไปใช้ในการพัฒนาให้ตรงตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง

ทั้งนี้จากการศึกษาและเรียนรู้เรื่องการสื่อสารเพื่อพัฒนาชนบทที่ผ่านมาทำให้ลูกคิดได้ว่าไม่มีรูปแบบ หรือแบบแผนสำเร็จรูปใดๆที่จะนำมาใช้กับการพัฒนา “คน ” ที่มีความแตกต่างและหลากหลายได้อย่างชัดเจนแต่ เพียงแบบหรือชนิดเดียว อย่างไรก็ตามในยุคแรกของการเริ่มการพัฒนาประเทศโลกที่สาม “การพัฒนา ” ยึดเอาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามแนวตะวันตกเป็นเกณฑ์เริ่มส่อเค้าสร้างปัญหาบานปลาย ประกอบ กับช่วงปลาย 1960 และในทศวรรษ 1970 ได้มีกระแสวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดกระแสหลักเดิมว่า

- มีลักษณะแคบเกินไปให้ความสำคัญกับชาติพันธุ์และวัฒนธรรมตะวันตกมากเกินไป
- สาเหตุหลักของความด้อยพัฒนามาจากปัจจัยภายในประเทศด้อยพัฒนา
- การใช้แรงงานและเครื่องจักรขนาดเล็กเป็นตัวถ่วงความเจริญทางเศรษฐกิจ

จาก กระแสวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดที่แตกต่างและได้ให้ภาพของการพัฒนาแนวใหม่ ว่า ควรมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญๆ ดังนี้

- ความเสมอภาคกันในการกระจาย ข่าวสาร ผลตอบแทน ทางเศรษฐกิจและอื่นๆ
- การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนและปฏิบัติตามแผนเพื่อพัฒนาตน

¹ กาญจนา แก้วเทพและคณะ 1 หน้า.2543.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้.

² รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษรา กฤตวรกาญจน์ รองศาสตราจารย์ประจำแขนงวิชาหนังสือพิมพ์

และสื่อสิ่งพิมพ์ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วารสารการสื่อสารมวลชน ปีที่ 1ฉบับที่ 2 เดือนมกราคม – มิถุนายน 2552

- การพึ่งตนเองและความเป็นอิสระในการพัฒนาโดยเน้นศักยภาพและทรัพยากรในท้องถิ่น
- ละทิ้งความเป็นสถาบันหรือเพิ่มการแพร่กระจายข่าวสาร แบบbottom – up ให้ทุกคนมีความเท่าเทียมในการเป็นเจ้าของสื่อและทรัพยากร

- กำจัดความยากจน

ดังนั้นการพัฒนาในอนาคตจะต้องไม่เน้นเฉพาะความเจริญเติบโตทางวัตถุและทางเศรษฐกิจเท่านั้นแต่ต้อง เน้นค่านิยมอื่นๆ เช่น ความก้าวหน้าทางสังคม ความเสมอภาคและ เสรีภาพด้วย ด้วยเหตุนี้การพัฒนาตามความคิดใหม่จึงน่าจะหมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวาง กล่าวคือ การพัฒนาจะต้องเป็นการให้ข่าวสารที่ถูกต้องเพื่อประกอบการตัดสินใจของประชาชน (Independent and dependent variable) ซึ่งสื่อมวลชนจะต้อง คำนึงถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัวประชาชนในภาพรวม (context) ซึ่งในการมุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล (behavior) ควรพิจารณาเรื่องเนื้อหา (content) ทิศทางการไหลของข่าวสาร (direction or flow of information) การสื่อสารในอนาคตจึงต้องผูกชุมชนและปัจเจกบุคคลเข้าด้วยกันในการสร้างความหมายและนำไปสู่การตัดสินใจ (engaging in meaning - making) ซึ่ง ใน การ แลกเปลี่ยนข่าวสารควรอยู่ในระดับเดียวกันในแนวนอน (horizontal) ลดความเป็นสถาบันที่มีรัฐ เป็นต้น สังกัด (deinstitutionalized) และที่สำคัญควรมีการแลกเปลี่ยนบทบาทในการสื่อสารไปมาระหว่างกันได้ตลอด เวลา (interchangeable roles) เพื่อให้การสื่อสารเพื่อการพัฒนาในอนาคตเป็นไปได้อย่างมีทิศทางเป้าหมาย

สูงสุดของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา จึงควรมีเป้าหมายต่อไปนี้ พร้อม ๆ กัน

- ยกกระดับคุณภาพชีวิต
- เพิ่มรายได้
- สร้างความเป็นธรรมในสังคม
- ส่งเสริมอิสระในการแสดงออกของบุคคลและอย่างเสรี
- ทำชุมชนให้เป็นศูนย์กลางโดยใช้คนเป็นหลักในการพัฒนา

ยุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในฐานะนักพัฒนาชนบทที่ควรนำมาใช้ในอนาคตน่าจะเป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่เป็นแบบผสมผสาน (multiple process) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) และสามารถพึ่งตนเองได้ของประชาชนในชุมชน (self – reliance) ตามแนวคิด เชิงพุทธที่ต้องการให้มนุษย์เดินสายกลาง คือ “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน”

เมื่อแนวคิดและแผนการสื่อสารเป็นเช่นนี้แล้วยุทธวิธีดำเนินการที่จะใช้จึงจำเป็นต้องใช้แบบผสมผสาน ทั้ง social marketing strategies ,social mobilization strategies, entertainment – education หรือ แม้ กระทั่งแผนการณรงค์ทางการสื่อสารแบบ media - oriented ที่เน้นการ persuasion เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่จะ ปรับปรุงคุณภาพชีวิตในภาพรวมที่ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะรายได้ทางเศรษฐกิจ

การผสมผสานแนวคิดดังกล่าวเพื่อการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในอนาคตที่กล่าวข้างต้นน่าจะเหมาะสมและสอดคล้องกับแนวคิด CSC (Communication for Social Change) ซึ่งเป็นแนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทของการสื่อสาร ดังนี้

ควรมีการเปลี่ยนการสื่อสารที่ใช้วิธีการแบบเดิมที่เป็นส่วนตัวเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนพฤติกรรม ดังแสดง ตามลูกศรคือ เปลี่ยนจาก

Traditional Personality → behavior change

เป็นการใช้การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยให้สังคมหรือชุมชนมีส่วนร่วมด้วย การให้มี ศูนย์กลาง ข่าวสารที่จะแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันดังแสดงตามลูกศร

CSC → Participatory → dialogue center

ควรมีการเปลี่ยนแนวความคิดการถ่ายทอดข่าวสารตามแนวคิดกระแสหลักที่เป็องบน มีอำนาจในการ กระจายข่าวสารเป็นหลัก

Dominant Paradigm → Information base

ให้มีลักษณะเป็นการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ใช้การสื่อสารแบบแนวนอนทุกคนมีโอกาส ได้รับ ข่าวสารอย่างเท่าเทียมสามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารกันได้ตลอดเวลาเพราะประชาชนคือกลไกในการ เปลี่ยนแปลง ดังแสดงตามลูกศร

CSC → Horizontal communication → people is agent change

จากภาพข้างต้นจะเห็นว่า CSC มุ่งสื่อสารในขอบเขตที่กว้างกว่ากินความถึงสิ่งแวดล้อมที่อยู่รายล้อม ประชาชน CSC ยังมุ่งเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายและโครงสร้างสังคม ขณะเดียวกัน CSC ก็ต้องการเปลี่ยน สุขภาพและ คุณภาพ ชีวิตที่มุ่งให้ empowermentประชาชน

2.3 แนวคิดการ “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Media)

แนวคิดการ “การใช้สื่อสารแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Media) หมายถึงการสื่อสารที่ดำเนินการ ตามหลักประชาธิปไตย กล่าวคือ “เป็นการสื่อสารของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน” การสื่อสารจะต้องเป็นการสื่อสาร แบบที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบ มีลักษณะการสื่อสารแบบสองทาง (Two – way communication) ที่ผู้ส่ง สารและผู้รับสารมีปฏิริยาโต้ตอบกัน (interactivity) มีทิศทางการไหลของข่าวสาร (Flow of Information) ที่ หลากหลายมาจากทุกทิศทาง ทั้งจากบนลงล่าง (Top-down) แบบล่างสู่บน (Bottom-up) และแบบแนวนอน (Horizontal) และมีเป้าหมายสุดท้ายคือเพื่อพัฒนาชุมชน ทั้งนี้มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมพอสังเขป ดังนี้

การมีส่วนร่วม (participation) คือเป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความต้องการและ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และการเห็นพ้องต้องกันนี้จะต้องมีมากจนเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการ

ปฏิบัติ โดยกระทำผ่านองค์การ (organization) ดังนั้น องค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้ (ยุพาพร รูปงาม, 2545, หน้า 5)

จินตนา สุจิตานันท์ (2549) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง “กระบวนการดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน เพื่อประโยชน์การพัฒนาหรือแก้ปัญหาของชุมชน โดยให้สมาชิกในชุมชนนั้น ๆ เข้ามาร่วมกันวางแผนปฏิบัติและประเมินงาน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงไม่ใช่การให้ข้อมูลชาวบ้าน เพื่อประกอบการวางแผนงานเท่านั้น หรือเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าไปเป็นสมาชิก ร่วมเสียสละเงินและแรงงานปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกกำหนดมาจากราชการเท่านั้น” (จินตนา สุจิตานันท์, 2549, อ้างใน สำนักวิจัย พัฒนา และอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ, 2552 : หน้า 4-5)

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546 : หน้า 4) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น อย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผิน และการเข้าร่วมกันต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

Erwin (อ้างใน ยุพาพร รูปงาม, 2545 : หน้า 6) ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของบุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และ ส น บ ส น น ตี ต ต อ ม ก ร ป ฎิ บั ตั ง า น ข อ ง อ ง ค์ ก า ร แ ล ะ บุ ค ค ล ที่ ก ่ ย ว ข ่อ ง

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและทบวงมหาวิทยาลัย (2546, หน้า 114) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่นและมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น โดยจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ (นิรันดร์, 2527, อ้างใน สำนักวิจัย พัฒนา และอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ, 2552 : หน้า 100)

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม หมายถึง ทุกคนมีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ การถูกบังคับให้เข้าร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใด ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม
2. ประชาชนมีความเสมอภาคในการเข้าร่วม หมายถึง บุคคลที่เข้าร่วมในกิจกรรมใด จะต้องมีโอกาสที่เท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ
3. ประชาชนมีความสามารถที่จะเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมต้องมีอิสรภาพและเสมอภาค แต่หากกิจกรรมที่กำหนดมีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้สู่การรู้เท่าทันสื่อ : บทสำรวจสถานภาพและก้าวต่อไป เพื่อศึกษาสถานภาพของการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เยาวชนรู้เท่าทันสื่อตามแผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเยาวชน (สสย.) และเพื่อสังเคราะห์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามาเสนอแนวทางของการปรับปรุงส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้เยาวชนรู้เท่าทันสื่อในแผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเยาวชน (สสย.) จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะต่อการพัฒนากิจกรรมของแผนงานฯ และภาคี ใน 2 มิติ ได้แก่

1. การส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมรู้เท่าทันสื่อควบคู่ไปกับการพัฒนาบริบทให้สอดคล้องสนับสนุนการแก้ไขปัญหาอย่างบูรณาการด้วย เช่น สภาพแวดล้อมในโรงเรียน การรณรงค์ระดับครอบครัวซึ่งทำได้ยากกว่า แต่ก็มี ความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาช่องทางต่อไป ประเด็นนี้จำเป็นที่จะต้องหาความรู้เพิ่มเติมให้มากขึ้น

2. การพัฒนากิจกรรมอื่น ทางเลือกอื่น ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องเกี่ยวกับสื่อ แต่เป็นกิจกรรมที่สามารถทดแทนได้ใกล้เคียงกับสิ่งที่เด็กได้รับจากการเสพสื่อ เช่น มีความเพลิดเพลินจินตนาการ ทำท่าย มิเช่นนั้นก็ยากที่จะทดแทนสื่อได้โดยยั่งยืนโดยเฉพาะกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็ก-เยาวชนมีเพื่อนมีกลุ่มหรือมีพื้นที่ของตนเอง อันเป็นไปตามธรรมชาติของวัยซึ่งต้องการได้รับการยอมรับจากเพื่อน ผู้ใหญ่และสังคม การคิดกิจกรรมในส่วนนี้จึงควรคิดในระดับปฏิบัติการ (Unit of Operation) เป็นกลุ่ม มากกว่าคิดกิจกรรมในระดับบุคคล เนื่องจากกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีคิด ทัศนคติ พฤติกรรมได้มากไม่ว่าในทางบวกหรือทางลบ

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participatory observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์และถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ ในการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ ค่ายหนังสือรู้เท่าทันสื่อ เพื่อนำไปสู่การสรุปและเผยแพร่องค์ความรู้ต่อไป

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นการศึกษาการทำงานของการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน ในพื้นที่กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการเยาวชนกาฬสินธุ์เฮ็ดดี ปี 3 ค่ายหนังสือรู้เท่าทันสื่อ คือ โรงเรียนบ้านนาบอน ต.นาบอน อ.คำม่วง จ.กาฬสินธุ์ โดยศึกษาระหว่างช่วงระยะเวลาการจัดกิจกรรม ระหว่างเดือน สิงหาคม 2560 – กุมภาพันธ์ 2561

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย

1. เด็กและเยาวชน โรงเรียนบ้านนาบอน ที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 50 คน
2. นักศึกษาแกนนำโครงการเยาวชนกาฬสินธุ์เฮ็ดดีปี 3 จำนวน 20 คน

ระยะเวลาการศึกษา ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2560 – กุมภาพันธ์ 2561

แนวคำถามในการเก็บข้อมูลในประเด็นบทเรียนกระบวนการทำงานสื่อสารสร้างสรรค์

1. การทำงานให้ประสบความสำเร็จมีปัจจัยอะไรที่เข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง
2. ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานมีอะไรบ้าง
3. วิธีแก้ไขปัญหาจะอย่างไร
4. สิ่งได้เรียนรู้อะไรบ้างในการจัดกระบวนการ
5. อยากจะเพิ่มเติมหรือมีแนวทางอย่างไรในการจัดกระบวนการในครั้งต่อไป

แนวคำถามเกี่ยวกับประเด็นการรู้เท่าทันสื่อ

1. สื่อมีประโยชน์อะไรบ้าง
2. อันตรายของสื่อในยุคปัจจุบันมีอะไรบ้าง
3. ทำไมต้องรู้เท่าทันสื่อ
4. พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในการแสดงออกผ่านสื่อมีอะไรบ้าง

ขั้นตอนและวิธีการศึกษาวิจัย

1. ประชุมเพื่อสร้างเครื่องมือและออกแบบเก็บข้อมูล
2. จัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์
3. เก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participatory observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล
4. จัดทำรูปเล่มฉบับสมบูรณ์

การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลครบถ้วนในการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว จะนำข้อมูลมาจัดระเบียบและวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอแยกตามวัตถุประสงค์หลักของการวิจัย ประกอบไปด้วย

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท
จ.กาฬสินธุ์
2. บทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท
จ.กาฬสินธุ์

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้แบ่งผลการศึกษออกเป็น 2 ส่วน ตามวัตถุประสงค์หลักของการศึกษา ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์
2. บทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์

4.1 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ ที่นำไปสู่ผลสำเร็จหรืออุปสรรคในการทำงานนั้นมีหลากหลายปัจจัย โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานประสบความสำเร็จนั้นประเด็นสำคัญคือการจัดกิจกรรมในพื้นที่เดิมที่ทางโครงการเคยจัดเมื่อปีที่แล้วทำให้โครงการเกิดความต่อเนื่องโดยเฉพาะต่อแกนนำในการจัดกระบวนการที่จะได้เรียนรู้ ทำให้คณะทำงานมีประสบการณ์และสามารถวางแผนและเตรียมการทำงานได้รอบคอบมากขึ้น

ทั้งนี้ปัจจัยในที่ที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ สามารถออกเป็น 2 ด้าน ตามตารางที่ 4.1 ดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์		
ลำดับ	ปัจจัยภายใน	ปัจจัยภายนอก
1	ความรู้ความเข้าใจของแกนนำ	ชุมชนให้ความร่วมมือและมีความเข้มแข็ง
2	จิตอาสา	กลุ่มเป้าหมายมีความกระตือรือร้น
3	กิจกรรมสอดคล้องกับหลักสูตรที่กำลังศึกษา	มีหน่วยงานภาคีเครือข่ายคอยสนับสนุน
4	การจัดกิจกรรมอบรมแกนนำก่อนทำกิจกรรมในพื้นที่	สถาบันการศึกษาให้การสนับสนุน
5	การมีพี่เลี้ยงและที่ปรึกษา	
6	การวางแผนงาน	

ตารางที่ 4.1 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์

4.1.1 ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายในในที่นี้เน้นไปที่ตัวแกนนำนักศึกษาหรือคณะทำงาน โดยสรุปออกมาได้ดังนี้

1.ความรู้ความเข้าใจของแกนนำ ความรู้ความเข้าใจของแกนนำต่อกระบวนการและเป้าหมายของโครงการเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากหากแกนนำยังไม่เข้าใจหรือลึกซึ้งในกระบวนการมากพอ โดยเฉพาะโจทย์เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อซึ่งมีเนื้อหาที่ยากและซับซ้อนทำให้การออกแบบกิจกรรมและการถ่ายทอดเนื้อหาอย่างไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่

2. การมีจิตอาสา จิตอาสาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กิจกรรมครั้งนี้ประสบความสำเร็จเนื่องจากเป็นการทำงานไม่ได้คำนึงถึงผลตอบแทนที่ได้รับทัศนคติแบบนี้เป็นต้นทุนและจุดเริ่มต้นที่ดีในการเปิดใจและพร้อมที่จะเข้าสู่กระบวนการทำงานพัฒนาสังคมต่อไป

3. กิจกรรมสอดคล้องกับหลักสูตรที่ศึกษา การจัดกิจกรรมครั้งนี้เป็นการจัดกระบวนการสี่ อ ส า ร สร้างสรรค์ซึ่งเป็นสิ่งที่แกนนำหลักกำลังศึกษาอยู่คือด้านนิเทศศาสตร์ซึ่งส่งผลให้การจัดกิจกรรมประสบความสำเร็จได้ง่ายมากขึ้นโดยใช้พื้นฐานความรู้ที่ศึกษามาเป็นเครื่องมือในการทำงานและนำความรู้มาถ่ายทอดนั่นเอง

4. การจัดกิจกรรมอบรมแกนนำก่อนทำกิจกรรมในพื้นที่ การที่แกนนำนักศึกษาได้มีโอกาสไปร่วมอบรมพัฒนาศักยภาพตนเองก่อนที่จะลงไปทำกิจกรรมในพื้นที่ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และที่สำคัญเกิดแรงบัลดาลใจและแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้นแกนนำได้มองเห็นภาพการทำงานไปในทิศทางเดียวกันเห็นเป้าหมายที่จะทำร่วมกันและที่สำคัญคือได้พบปะและแลกเปลี่ยนการทำงานกับเครือข่ายในพื้นที่อื่นๆ

5. การมีพี่เลี้ยงและที่ปรึกษา พี่เลี้ยงและที่ปรึกษาเป็นอีกปัจจัยที่สำคัญมากในการทำให้กิจกรรมประสบความสำเร็จตั้งแต่การวางแผนงานเริ่มต้นจนถึงขั้นสุดท้ายโดยในทุกกระบวนการจะมีพี่เลี้ยงและอาจารย์ที่ปรึกษาคอยให้คำปรึกษาแต่ในการวางแผนและการออกแบบกิจกรรมนั้นจะเป็นหน้าที่ของแกนนำที่จะต้องช่วยกัน

6. การวางแผนงาน การวางแผนที่ดีเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ โดยก่อนการทำงานและลงพื้นที่ทางคณะทำงานจะมีการประชุมเพื่อวางแผนการทำงานก่อน โดยเฉพาะการจัดทำกำหนดการที่ละเอียดและชัดเจนซึ่งถือเป็นเข็มทิศนำทางการทำงาน โดยเมื่อทุกคนเข้าใจภาพของงานและระยะเวลาแต่ละกิจกรรมร่วมกันก็จะทำให้งานลดความผิดพลาดและประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งเป้าไว้ได้

4.1.2 ปัจจัยภายนอก ส่วนปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการจัดกระบวนการนั้น สามารถสรุปออกมาได้ดังนี้

1. ชุมชนให้ความร่วมมือและมีความเข้มแข็ง ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จคือชุมชนเป้าหมายนั้นเป็นชุมชนเปิดที่ไม่ปิดกั้นตนเอง ซึ่งพร้อมที่จะสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมจากภายนอกที่เข้าไปในชุมชนและโดยพื้นฐานแล้วชุมชนนี้ยังเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีความสามัคคีรวมทั้งมีชื่อเสียงในการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย

2. กลุ่มเป้าหมายมีความกระตือรือร้น กลุ่มเป้าหมายหลักในการจัดอบรมในครั้งนี้คือเด็กนักเรียนในพื้นที่ซึ่งพบว่าทั้งตัวเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการและโรงเรียนที่มีนโยบายในการพัฒนาเด็กและมีการรวมกลุ่มจัดตั้งในการทำกิจกรรมสร้างสรรค์อยู่ก่อนแล้วคือ กลุ่มนักร้องนักเรียนน้อยภูพานาบอน ทำให้การประสานงานและการจัดกิจกรรมทำได้ง่ายและเด็กพร้อมใจในกาเปิดรับมากขึ้น

3. มีหน่วยงานภาคีเครือข่ายคอยสนับสนุน หน่วยงานภาคีเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนงานโดยเฉพาะบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณและการเป็นที่ปรึกษาและจัดอบรมกระบวนการให้กับแกนนำก่อนที่จะลงไปจัดกิจกรรมในพื้นที่ขณะเดียวกันยังช่วยหนุนเสริมพลังด้านอื่นในการเปิดเวทีและโอกาสให้แกนนำได้เรียนรู้กระบวนการทำงานและมีเครือข่ายต่างสถาบันเพิ่มมากขึ้น

4. สถาบันการศึกษาให้การสนับสนุน สถาบันการศึกษาที่สังกัดถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การทำงานของแกนนำมีความราบรื่นขึ้นเพราะได้มีนโยบายส่งเสริมและเอื้ออำนวยในการทำงานหลายด้าน เช่น การอนุญาตจัดกิจกรรม การเดินทางไปต่างจังหวัด หากขาดการส่งเสริมและความเข้าใจที่ดีแล้วก็จะทำให้การทำงานและการประสานงานต่างๆเกิดปัญหาตามมาได้ เนื่องจากสถาบันศึกษามีพันธกิจหนึ่งที่สำคัญคือการบริการวิชาการ การที่มีกิจกรรมซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภายนอกเข้ามาทำให้สถาบันการศึกษาได้ประโยชน์ไปด้วย

อย่างไรก็ตามด้วยปัจจัยหลายประการอาจทำให้การจัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อไม่สามารถทำได้เต็มที่มากนักทำให้เด็กและเยาวชนยังไม่เข้าใจคำว่ารู้เท่าทันสื่อได้อย่างลึกซึ้งมากพอ เป็นเพียงความรู้ความเข้าใจในระดับพื้นฐานเท่านั้น เนื่องจากเรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อเป็นเรื่องที่เข้าใจยาก และมีเนื้อหาที่ซับซ้อนจำเป็นต้องมีระยะเวลาในกรอบเวลาที่มากกว่านี้และมีวิทยากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญโดยตรงมาเป็นวิทยากร

4.2 บทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์

จากการจัดกิจกรรมโดยการใช้กระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ค่ายหนังสือรู้เท่าทันสื่อ ภายใต้โจทย์ใหญ่ คือ การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media Information Digital Literacy) นั้นผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อในการถอดบทเรียนตาม ออกมาได้ ดังนี้

4.2.1 เครื่องมือหรือกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์

สำหรับเครื่องมือหรือกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ค่ายหนังสือรู้เท่าทันสื่อ ที่คณะทำงานได้นำมาใช้ในการจัดกระบวนการนั้นพบว่ามีความหลากหลายภายใต้โจทย์ใหญ่คือการปลูกฝังและให้ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media Information Digital Literacy) ซึ่งมีความแตกต่างกว่าทุกปีและมีความท้าทายการทำงานมากขึ้น ซึ่งเครื่องมือหลักที่ใช้ในการจัดกระบวนการ ประกอบด้วย

4.2.1.1 การจัดกระบวนการทำหนังสือ

4.2.1.2 การถ่ายภาพเล่าเรื่องในชุมชน

4.2.1.3 การจัดกิจกรรมเล่นเกมให้ความรู้เรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อ

4.2.1.4 การบรรยายให้ความรู้เรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อ

โดยตลอดการจัดกิจกรรมจะสลับการสนทนาการเป็นระยะเพื่อให้เด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมรู้สึกสนุกและไม่น่าเบื่อ

4.2.2 เกิดการพัฒนาแกนนำเยาวชนอีสานตุ้มโฮม จ.กาฬสินธุ์ ซึ่งได้รับการพัฒนาด้านต่างๆ ดังนี้

4.2.2.1 มีทักษะการเป็นผู้นำ นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโดยเฉพาะแกนนำได้เกิดทักษะการเป็นผู้นำมากขึ้น เนื่องจากได้มีการวางแผนการทำงาน การแบ่งบทบาทหน้าที่ และที่สำคัญการเป็นผู้นำในระหว่างการจัดกระบวนการค่ายที่ต้องดูแลน้องๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรม

4.2.2.2 เกิดความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา คณะทำงานทุกคนได้เรียนรู้และฝึกการเป็นคนตรงต่อเวลา เนื่องจากในการจัดกิจกรรมมีกำหนดการที่ชัดเจนที่ทางคณะทำงานได้วางไว้การทำงานจึงต้องยึดตามกำหนดการเป็นหลักการฝึกทักษะตรงต่อเวลาจะเป็นสิ่งที่ติดตัวแกนนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อีกด้วย

4.2.2.3 มีทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ในแต่ละครั้งมีหลายส่วนและหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในแกนนำที่ทำงานก็มีหลายส่วนที่เข้ามาร่วม เช่น นักศึกษาจากสาขาพัฒนาชุมชน ครูในโรงเรียน แกนนำจึงได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่นไปในตัวด้วย

4.2.2.4 มีทักษะการสื่อสาร การถ่ายทอดมากขึ้น การจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งต้องมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันให้ชัดเจน เช่น ฝ่ายพิธีกร ฝ่ายเทคนิค ฝ่ายสนับสนุนการ เป็นต้น ซึ่งแกนนำจะต้องมีการประสานงานและสื่อสารกัน นอกจากนั้นการที่จะไปสอนน้องๆ ในการทำหนังสือก็ต้องมีการวางแผนและเตรียมการถ่ายทอดให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้วย

4.2.2.5 มีทักษะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเป็นอีกหนึ่งทักษะที่แกนนำได้เรียนรู้โดยเฉพาะในระหว่างการจัดกระบวนการทำหนังสือที่จะต้องเจอกับปัญหาหลายๆ ด้าน ดังนั้น ทีมงานที่เลี้ยงจะต้องสามารถประเมินสถานการณ์และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าให้ได้เพื่อให้งานเสร็จตามที่กำหนด

4.2.2.6 มีทักษะการคิดและการพูด แกนนำในการจัดกิจกรรมโดยเฉพาะในการจัดกระบวนการค่ายทุกคนต้องเป็นพี่เลี้ยงประจำกลุ่มและนอกจากนั้นยังต้องช่วยกันเป็นทีมสนับสนุนการด้วย ดังนั้น ทุกคนจะได้ฝึกการคิดและการพูดรวมถึงการวางตัวต่างๆ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีอีกด้วย

4.2.2.7 ได้เรียนรู้ข้ามศาสตร์กับเพื่อนต่างสาขา การจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์มีแกนนำที่มาจากสาขาพัฒนาชุมชนด้วย ดังนั้นจึงเกิดการเรียนรู้ข้ามศาสตร์ระหว่างสาขาวิชานิติศาสตร์และสาขาพัฒนาชุมชน โดยสาขาพัฒนาชุมชนได้เรียนรู้การทำสารคดี ส่วนสาขานิติศาสตร์ได้เรียนรู้การจัดกระบวนการและการลงชุมชน

4.2.2.8 เกิดการเสริมทักษะวิชาชีพมากขึ้น การจัดกระบวนการสอนน้องทำหนังสือ นอกจากจะได้ใช้ความรู้ความสามารถที่นักศึกษาได้เรียนมาแล้ว ยังเป็นการเสริมทักษะวิชาชีพอีกทางหนึ่งด้วย เนื่องจากนักศึกษาได้หาความรู้และฝึกทักษะเพิ่มเติมในกระบวนการทำหนังสือครบทั้ง 3 ขั้นตอน ทั้งกระบวนการก่อนผลิต (Pre Production) กระบวนการผลิต (Production) และ กระบวนการหลังการผลิต (Post Production)

4.2.2.9 เกิดความรักและสามัคคี การทำงานและกิจกรรมร่วมกันแม้จะเกิดปัญหาและอุปสรรคมากมายแต่คณะทำงานก็พยายามหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกันทำให้เกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะขึ้น นอกจากนั้นยังเกิดความรักความผูกพันกับน้องๆที่เข้าร่วมโครงการอีกด้วย

4.2.2.10 เกิดจิตสำนึกจิตอาสามากขึ้น พลังสำคัญที่ทำให้เกิดการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ขึ้นนั้น ตั้งต้นมาจากการมีจิตอาสาของแกนนำที่เข้าร่วมโครงการเพราะทุกคนที่เข้าร่วมไม่ได้ค่าตอบแทนในการทำงานทุกคนต่างเข้ามาทำงานด้วยพื้นฐานของความเป็นจิตอาสาซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งให้งานประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

4.2.3 ทักษะ/ความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมกระบวนการของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

สำหรับผลที่ได้รับทั้งต่อตัวแกนนำในการจัดกระบวนการและเด็กเยาวชนที่เข้าอบรมได้รับนั้น แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ตามกลุ่มเป้าหมายของโครงการ ดังนี้

4.2.3.1 กลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าอบรมผลิตสื่อ การจัดกิจกรรมค่ายหนังสือรู้เท่าทันสื่อ บ้านนาบอน มีกิจกรรมที่ค่อนข้างเยอะ ไม่ว่าจะเป็นติดตั้งระบบความคิดด้านการรู้เท่าทันสื่อ การเขียนบท รวมไปถึงกระบวนการผลิตสื่อหนังสือ ภายใต้ระยะเวลาที่จำกัด ถือเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากสำหรับเด็กมัธยมต้นอย่างมาก ทำให้ทีมงานต้องเลือกที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น เช่น การรู้เท่าทันสื่อในเฟซบุ๊ก ผลที่ได้คือนักเรียนในชุมชนเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบในระดับหนึ่ง และสิ่งที่ช่วยสร้างความเข้าใจให้กับนักเรียนเพิ่มเติมคือระบบพี่เลี้ยงในกลุ่มที่จะคอยให้คำแนะนำและสอดแทรกเนื้อหาความรู้อื่นๆให้กับน้องในกลุ่ม

4.2.3.2 กลุ่มแกนนำในการจัดโครงการ ซึ่งประกอบไปด้วยนักศึกษาจากสองสาขา ได้แก่ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ และ สาขาพัฒนาสังคม โดยเฉพาะนักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ที่ได้เข้าอบรมกระบวนการรู้เท่าทันสื่อก่อนที่จะลงพื้นที่ในทำค่ายหนังสือ ซึ่งถือเป็นเป็นเรื่องที่ดีและสำคัญมาก เนื่องจากเป็นกระบวนการติดตั้งระบบความคิดและความเข้าใจเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดให้กับนักเรียนในชุมชนผ่านการคิดบทหนังสือและการเป็นพี่เลี้ยงประจำกลุ่ม อีกทั้งนักศึกษาส่วนใหญ่ที่ผ่านการอบรมการรู้เท่าทันสื่อ มีความตระหนักถึงผลกระทบที่จะตามมาของการใช้สื่อและการยับยั้งชั่งใจ สืบหาแหล่งข้อมูลข่าวสารและการคิดวิเคราะห์คุณค่าของสื่อเพิ่มมากขึ้นได้ด้วยตนเอง

4.2.4 สิ่งที่ได้จากการจัดกระบวนการค่ายหนังสือ

สิ่งที่เด่นชัดที่สุดจากการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์คือการที่แกนนำได้มีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพการทำงานของตนเองในระดับที่สูงมากขึ้น เพราะโจทย์ในการทำงานมีความยากมากขึ้นจากแต่ก่อนที่เน้นไปที่การสอนน้องๆทำหนังสือ แต่ปีนี้ต้องเพิ่มเนื้อหาทางด้านวิชาการสอดแทรกเข้ามามากขึ้นด้วย ดังนั้นทางคณะทำงานจึงต้องมีการออกแบบกระบวนการและกิจกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับระดับทักษะของเด็กและเยาวชนในพื้นที่มากขึ้นด้วย นอกจากนั้นสิ่งที่เห็นเด่นชัดอีกประการคือการที่เด็กและ

เยาวชนนำความรู้ที่เข้าอบรมไปต่อยอดและปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงโดยการไปสร้างเพจในสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเล่าเรื่องราวในชุมชนของตนเองโดยใช้ทักษะและความรู้จากการอบรมไปเป็นเครื่องมือ เช่น การถ่ายภาพเล่าเรื่อง เป็นต้น

โดยจากการถอดบทเรียนหลังการจัดกิจกรรมพบว่าผู้เข้าร่วมโครงการได้รับทักษะและความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อเพิ่มเติม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อ ได้ตามตารางที่ 4.2 ดังนี้

ประโยชน์ของสื่อ	อันตรายของสื่อ	ทำไมต้องรู้เท่าทันสื่อ	พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในการแสดงออกผ่านสื่อ
ค้นหาความรู้ ข้อมูล	โฆษณาหลอกลวงเกินจริง	เพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของสื่อ/เพื่อไม่ให้โดนหลอก	ไม่ถ่ายภาพโป๊เปลือย
สร้างรายได้ ขายของออนไลน์	ให้ข้อมูลเกินจริง	ป้องกันสังคมรุมทำร้าย	ไม่โพสต์คำหยาบคาย
ทำให้รู้เหตุการณ์บ้านเมือง	ทำให้คนเข้าใจผิด	ทำให้มีภูมิคุ้มกันจากสื่อเพิ่มมากขึ้น	ไม่แชร์อะไรที่ไม่เหมาะสม เช่น ภาพหรือวีดีโอโป๊เปลือย วาบหวี
จัดการเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์	ทำให้คนแตกแยกกัน	เพราะสื่อมีด้านที่อันตราย	โพสต์ประจานคนอื่น
ทำให้ติดต่อสื่อสารกันได้ง่ายมากขึ้น	ทำให้ชีวิตของคนๆหนึ่งเปลี่ยนไป	สื่อมีทั้งข้อดีและข้อเสีย	การโพสต์ถ้อยคำรุนแรง
ช่วยในการศึกษา	การขายของออนไลน์	เพราะสื่อมีผลกระทบต่อตัวเองและสังคม	การโพสต์หรือแชร์ข้อมูลที่ไม่จริง เช่น ข่าวปลอม
ติดต่อกันง่ายขึ้น	- การเล่นเกมโซเชียลมีเดียทำให้การเรียนด้อยลง	เพราะอาจถูกหลอกลวง เช่น ทักแชทหลอกให้โอนเงินไปให้	การปลอมแปลงเฟซบุ๊ก
ช่วยการเรียนรู้นอกห้องเรียน	การลอกเลียนแบบสื่อ เช่น บทละครที่รุนแรง	เพื่อไม่ให้ตัดสินใจเชื่อสื่อที่หลอกลวง	การขายของออนไลน์ด้วยการยั่ววน
ช่วยลดเวลาในการเดินทาง	ถูกใส่ร้ายป้ายสี		การแสดงความรุนแรงผ่านสื่อ
			ไม่โพสต์ที่ทำให้คนอื่นเสียหาย
			การโพสต์ที่ละเมิดสิทธิผู้อื่น เช่น คลิปหลุด

ตารางที่ 4.2 ทักษะและความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ

ส่วนในด้านกระบวนการทำหนังสั้นนั้นผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สะท้อนว่าได้รับความรู้เพิ่มเติม เช่น ได้รู้วิธีการตัดต่อ/การสร้างฉาก/เทคนิคการถ่ายภาพ/การเขียนบทและการแสดง อย่างไรก็ตามแม้จะไม่ได้ลึกมากเนื่องจากเวลาจำกัดแต่ก็ได้วิธีคิดและได้เรียนรู้กระบวนการทำหนังสั้นครบทุกขั้นตอนทั้ง กระบวนการก่อนผลิต (Pre Production) กระบวนการผลิต (Production) และ กระบวนการหลังการผลิต (Post Production)

นอกจากนั้นในด้านมิติของชุมชนท้องถิ่นนั้นก็เป็ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จคือชุมชนเป้าหมายนั้นเป็นชุมชนเปิดที่ไม่ปิดกั้นตนเอง ซึ่งพร้อมที่จะสนับสนุนและส่งเสริม กิจกรรมจากภายนอกที่เข้าไปในชุมชนและโดยพื้นฐานแล้วชุมชนนี้ยังเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและ มีความสามัคคีรวมทั้งมีชื่อเสียงในการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย ประกอบกับกระบวนการหนังสั้นที่ต้องการลงพื้นที่และถ่ายทำในชุมชน ใช้คนในชุมชนเป็นตัวละครและสถานที่ในการถ่ายทำซึ่งผลที่ได้ตามมาคือเกิดความตื่นตัวขึ้นในชุมชน ผู้นำทางความคิดเห็นและผู้นำชุมชนได้เห็นกระบวนการการทำงานและศักยภาพของลูกหลานของตนเอง นอกจากนั้นสื่อหนังสั้นยังสามารถนำไปเผยแพร่ในชุมชนต่ออีกด้วย แม้จะไม่ได้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันหรือทันทีทันใดแต่อย่างน้อยสามารถทำให้เกิดการขับเคลื่อนพลังต่างๆในชุมชนได้ ดังนี้

1. คนในชุมชนทุกระดับทั้งผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้นำชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
2. คนในชุมชนมีความรักความสามัคคีและเห็นคุณค่าของชุมชนมากขึ้น
3. คนในชุมชนเกิดความตระหนัก ภาคภูมิใจและรักถิ่นฐานบ้านเกิดโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในพื้นที่
4. เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน
5. เด็กและเยาวชนได้ทำกิจกรรมและแสดงออกอย่างสร้างสรรค์
6. ชุมชนมีสื่อที่สร้างสรรค์เพื่อเผยแพร่เรื่องราวของชุมชนไปสู่สาธารณะ
7. เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้การทำงานและเป็นเครือข่ายการทำงานในการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งในอนาคต
8. เกิดชุมชน 3 ดี สื่อดี พื้นที่ดี และภูมิดี เพื่อเป็นตัวอย่างในการขยายพื้นที่ไปยังชุมชนอื่นๆ

4.2.5 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์

การจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ในครั้งนี้พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคในระหว่างการทำงานด้วยซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

- 4.2.4.1 ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมมีจำกัดทำให้ไม่สามารถให้ความรู้ได้อย่างเข้มข้น ทั้งการสอนทำหนังสั้นและการรู้เท่าทันสื่อ
- 4.2.4.2 กำลังคนของคณะทำงานที่มีจำนวนจำกัด
- 4.2.4.3 แกนนำยังเข้าใจเป้าหมายของการทำกิจกรรมไม่ตรงกัน
- 4.2.4.4 แกนนำยังไม่เข้าใจเรื่องการรู้เท่าทันสื่อหรือมีความเข้าใจในระดับที่แตกต่างกัน

- 4.2.4.5 เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมยังไม่เข้าใจเนื้อหาเรื่องการเรียนรู้เท่าที่หนังสือมากนัก
เพราะเป็นเรื่องที่ ยากและซับซ้อน
- 4.2.4.6 อุปกรณ์ในการถ่ายทำหนังสือมีจำนวนจำกัด
- 4.2.4.7 งบประมาณมีจำนวนจำกัด

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participatory observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์และถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ เพื่อนำไปสู่การสรุปและเผยแพร่องค์ความรู้ต่อไปซึ่งผลการศึกษาสามารถสรุปและอภิปรายผลได้ ดังนี้

5.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์

ปัจจัยในที่ที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ ค่าหนึ่งสั้นรู้เท่าทันสื่อ สามารถออกเป็น 2 ด้านประกอบด้วย

5.1.1 ปัจจัยภายใน ได้แก่ 1.ความรู้ความเข้าใจของแกนนำ 2.จิตอาสา 3. กิจกรรมสอดคล้องกับหลักสูตรที่กำลังศึกษา 4.การจัดกิจกรรมอบรมแกนนำก่อนทำกิจกรรมในพื้นที่ 5.การมีพี่เลี้ยงและที่ปรึกษา 6.การวางแผนงาน

5.1.2 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1.ชุมชนให้ความร่วมมือและมีความเข้มแข็ง 2.กลุ่มเป้าหมายมีความกระตือรือร้น 3. มีหน่วยงานภาคีเครือข่ายคอยสนับสนุน 4.สถาบันการศึกษาให้การสนับสนุน

5.2 บทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ โดยผู้วิจัยได้ถอดบทเรียนต่างๆออกมาได้ตามหัวข้อ ดังนี้

5.2.1 เครื่องมือหรือกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์เครื่องมือหลักที่ใช้ในการจัดกระบวนการ ประกอบด้วย 1.การจัดกระบวนการทำหนังสือ 2.การถ่ายภาพเล่าเรื่องในชุมชน 3.การจัดกิจกรรมเล่นเกมให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ 4.การบรรยายให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ

5.2.2 เกิดการพัฒนาแกนนำเยาวชนอีสานดุ่มโฮม จ.กาฬสินธุ์ ซึ่งได้รับการพัฒนาด้านต่างๆ ดังนี้ 1.มีทักษะการเป็นผู้นำ 2.เกิดความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา 3.มีทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น 4.มีทักษะการสื่อสาร การถ่ายทอดมากขึ้น 5.มีทักษะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า 6.มีทักษะการคิดและการพูด 7.ได้เรียนรู้ข้ามศาสตร์กับเพื่อนต่างสาขา 8.เกิดการเสริมทักษะวิชาชีพมากขึ้น 9.เกิดความรักและสามัคคี 10.เกิดจิตสำนึกจิตอาสามากขึ้น

5.2.3 ทักษะ/ความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมกระบวนการของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

สำหรับผลที่ได้รับทั้งต่อตัวแกนนำในการจัดกระบวนการและเด็กเยาวชนที่เข้าอบรมได้รับนั้น แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ตามกลุ่มเป้าหมายของโครงการ สรุปได้ ดังนี้

กลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าอบรมผลิตสื่อ การจัดกิจกรรมค่ายหนังสือเท่าทันสื่อโรงเรียนบ้านนาบอน เป็นการติดตั้งระบบความคิดด้านการรู้เท่าทันสื่อ ทักษะการเขียนบทรวมไปถึง กระบวนการผลิตสื่อหนังสือ ภายใต้ระยะเวลาที่จำกัด ถือว่าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากสำหรับเด็กมัธยมต้นอย่างมาก ทำให้ทีมงานต้องเลือกที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ เฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น เช่น การรู้เท่าทันสื่อในเฟซบุ๊ก ผลที่ได้คือนักเรียนในชุมชน เข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบในระดับหนึ่งและสิ่งที่จะช่วยสร้างความเข้าใจให้กับ นักเรียนเพิ่มเติมคือการมีระบบพี่เลี้ยงในกลุ่มที่จะคอยให้คำแนะนำและสอดแทรก เนื้อหาความรู้อื่นๆให้กับน้องในกลุ่ม

กลุ่มแกนนำในการจัดโครงการ ซึ่งประกอบไปด้วยนักศึกษาจาก 2 สาขา ได้แก่สาขาวิชา

นิเทศศาสตร์ และ สาขาพัฒนาสังคม โดยเฉพาะนักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ที่ได้เข้า อบรมกระบวนการรู้เท่าทันสื่อก่อนที่จะลงพื้นที่ในทำค่ายหนังสือ ซึ่งถือเป็นเป็นเรื่องที่ดีและ สำคัญมาก เนื่องจากเป็นกระบวนการติดตั้งระบบความคิดและความเข้าใจเพื่อใช้เป็น เครื่องมือในการถ่ายทอดให้กับนักเรียนในชุมชนผ่านการคิดบทหนังสือและการเป็นพี่ เลี้ยงประจำกลุ่ม อีกทั้งนักศึกษาส่วนใหญ่ที่ผ่านการอบรมการรู้เท่าทันสื่อมีความ ตระหนักถึงผลกระทบที่จะตามมาของการใช้สื่อและการยับยั้งชั่งใจสืบหาแหล่งข้อมูล ข่าวสารและการคิดวิเคราะห์คุณค่าของสื่อเพิ่มมากขึ้นได้ด้วยตนเอง

5.2.4 สิ่งที่ได้จากการจัดกระบวนการรู้เท่าทันสื่อ

จากการถอดบทเรียนหลังการจัดกิจกรรมพบว่าผู้เข้าร่วมโครงการได้รับทักษะและความรู้เกี่ยวกับการ รู้เท่าทันสื่อเพิ่มเติม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อ ได้ตาม ดังนี้

ประโยชน์ของสื่อ	อันตรายของสื่อ	ทำไมต้องรู้เท่าทันสื่อ	พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ในการแสดงออกผ่านสื่อ
ค้นหาความรู้ ข้อมูล	โฆษณาหลอกลวงเกินจริง	เพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของ สื่อ/เพื่อไม่ให้โดนหลอก	ไม่ถ่ายภาพไปเปลือย
สร้างรายได้ ขายของ ออนไลน์	ให้ข้อมูลเกินจริง	ป้องกันสังคมมั่วทำร้าย	ไม่โพสต์คำหยาบคาย
ทำให้รู้เหตุการณ์บ้านเมือง	ทำให้คนเข้าใจผิด	ทำให้มีภูมิคุ้มกันจากสื่อเพิ่ม มากขึ้น	ไม่แชร์อะไรที่ไม่เหมาะสม เช่น ภาพหรือวีดีโอโป๊ เปลือย วาบหวีว

จัดการเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์	ทำให้คนแตกแยกกัน	เพราะสื่อมีด้านที่อันตราย	โพสต์ประจานคนอื่น
ทำให้ติดต่อสื่อสารกันได้ง่ายมากขึ้น	ทำให้ชีวิตของคนๆหนึ่งเปลี่ยนไป	สื่อมีทั้งข้อดีและข้อเสีย	การโพสต์ถ้อยคำรุนแรง
ช่วยในการศึกษา	การขายของออนไลน์	เพราะสื่อมีผลกระทบต่อตัวเองและสังคม	การโพสต์หรือแชร์ข้อมูลที่ไม่จริง เช่น ข่าวปลอม
ติดต่อกันง่ายขึ้น	- การเล่นเกมโซเชียลมีเดียทำให้การเรียนด้อยลง	เพราะอาจถูกหลอกลวง เช่น ทักแชทหลอกให้โอนเงินไปให้	การปลอมแปลงเฟซบุ๊ก
ช่วยการเรียนรู้นอกห้องเรียน	การลอกเลียนแบบสื่อ เช่น บทละครที่รุนแรง	เพื่อไม่ให้ตัดสินใจเชื่อสื่อที่หลอกลวง	การขายของออนไลน์ด้วยการยั่วยวน
ช่วยลดเวลาในการเดินทาง	ถูกใส่ร้ายป้ายสี		การแสดงความรุนแรงผ่านสื่อ
			ไม่โพสต์ที่ทำให้คนอื่นเสียหาย
			การโพสต์ที่ละเมิดสิทธิผู้อื่น เช่น คลิปหลุด

ส่วนในด้านกระบวนการทำหนังสั้นนั้นผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สะท้อนว่าได้รับความรู้เพิ่มเติม เช่น ได้รู้วิธีการตัดต่อ/การสร้างฉาก/เทคนิคการถ่ายภาพ/การเขียนบทและการแสดง อย่างไรก็ตามแม้จะไม่ได้ลึกมากเนื่องจากเวลามีจำกัดแต่ก็ได้วิธีคิดและได้เรียนรู้กระบวนการทำหนังสั้นครบทุกขั้นตอนทั้ง กระบวนการก่อนผลิต (Pre Production) กระบวนการผลิต (Production) และ กระบวนการหลังการผลิต (Post Production)

5.2.5 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์

การจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ในครั้งนี้พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคในระหว่างการทำงานด้วยซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมมีจำกัดทำให้ไม่สามารถให้ความรู้ได้อย่างเข้มข้น ทั้งการสอนทำหนังสั้นและการรู้เท่าทันสื่อ
2. กำลังคนของคณะทำงานที่มีจำนวนจำกัด
3. แกนนำยังเข้าใจเป้าหมายของการทำกิจกรรมไม่ตรงกัน

4. แขนงยังไม่เข้าใจเรื่องการรู้เท่าทันสื่อหรือมีความเข้าใจในระดับที่แตกต่างกัน
5. เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมยังไม่เข้าใจเนื้อหาเรื่องการรู้เท่าทันสื่อมากนัก เพราะเป็นเรื่องที่ยากและซับซ้อน
6. อุปสรรคในการถ่ายทำหนังสือมีจำนวนจำกัด
7. งบประมาณมีจำนวนจำกัด

อภิปรายผลการศึกษา

การจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ ได้ใช้เครื่องมือที่หลากหลายซึ่งผลที่ได้รับทั้งต่อตัวแกนนำในการจัดกระบวนการและเด็กเยาวชนที่เข้าอบรมนั้น สามารถแบ่งเป็น 2 ด้านใหญ่ๆ คือ 1) ความรู้ด้านการผลิตสื่อที่สร้างสรรค์ เช่น การทำหนังสือครบทุกขั้นตอนทั้งกระบวนการก่อนผลิต (Pre Production) กระบวนการผลิต (Production) และกระบวนการหลังการผลิต (Post Production) การถ่ายภาพเล่าเรื่องในชุมชน 2) ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media Information Digital Literacy)

จากการศึกษาพบว่าการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์นั้น มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการกระบวนการการทำงานที่ทำให้งานประสบความสำเร็จและล้มเหลวได้หลายปัจจัยซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นปัจจัยภายนอกและภายใน เช่น การวางแผนงานที่ดี การมีจิตอาสา การที่กิจกรรมมีความสอดคล้องกับสิ่งที่นักศึกษา กำลังศึกษาอยู่ รวมไปถึงการทำงานภายใต้บทบาทของสถาบันการศึกษาทำให้การประสานงานต่างๆเป็นไปอย่างมีระบบและทำงานได้ง่ายขึ้น

อย่างไรก็ตามกระบวนการที่จัดได้มุ่งเน้นไปที่ตัวเด็กที่เข้าร่วมอบรมเป็นหลักซึ่งแม้จะไม่ได้เกิดการขับเคลื่อนในระดับท้องถิ่นโดยตรงในการสร้างนโยบายการรู้เท่าทันสื่อแต่เรื่องการรู้เท่าทันสื่อก็ถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีการติดตั้งความรู้และทักษะให้กับเด็กและเยาวชนในพื้นที่เพื่อนำไปต่อยอดและปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

สำหรับโจทย์ใหญ่ในการทำงานในการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ในครั้งนี้ คือการติดตั้งทักษะและความรู้ด้าน การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media Information Digital Literacy) นั้น จากการศึกษาพบว่า เด็กและเยาวชนที่ผ่านกระบวนการได้รับทั้งความรู้ ทักษะการคิดและการวิเคราะห์ เป็นไปตามเกณฑ์การพัฒนาพลเมือง MIDL ในแต่ละช่วงวัย โดยกลุ่มเป้าหมายที่มาร่วมโครงการนั้นอยู่ในช่วงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ช่วงอายุประมาณ 12-15 ปี โดยนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media Information Digital Literacy) มากขึ้น ทำให้เกิดการตระหนักในเบื้องต้นขึ้น เช่น การเห็นคุณค่าและเคารพในตนเองและผู้อื่น การไม่หลงเชื่อ ตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบด้านและไม่ด่วนตัดสินผู้อื่น การมีมารยาทในการใช้สื่อ และมีท่าทีในการสื่อสารผ่านสื่ออย่างเหมาะสม การเคารพในสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้อื่น และรู้จักปกป้องตนเอง ความเสี่ยงต่าง ๆ จากสื่อ ทั้งในสังคมจริงและสังคมออนไลน์ ใช้การผลิตและการเผยแพร่สื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล อย่างรับผิดชอบ เพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคม

นอกจากนั้นยังมีความรู้และทักษะเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ การตรวจสอบที่มาของข้อมูลและความถูกต้องของข้อมูล การรังแกในโลกออนไลน์ ทักษะการสร้างสรรค์สื่อ โดยใช้สารสนเทศ ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อการสื่อสาร การเรียนรู้ และการผลิตสื่ออย่างสร้างสรรค์ เป็นต้น ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้เป็นไปตามเกณฑ์การแบ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของการเป็นพลเมืองรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media Information Digital Literacy)

โดยคุณลักษณะความรู้และทักษะเหล่านี้เกิดขึ้นจากการได้เข้าร่วมกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ แม้ว่าจะไม่ได้ครบทุกข้อตามเกณฑ์ที่ถูกจัดแบ่งไว้เนื่องจาก การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media Information Digital Literacy) เป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนและมีระดับความรู้ที่หลากหลาย การจะติดตั้งทักษะความรู้ต้องอาศัยเวลาและการจัดกระบวนการที่เข้มข้นและมีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาจัดกระบวนการ นอกจากนี้การออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนและระดับพื้นฐานความรู้ความสามารถของกลุ่มเป้าหมายก็ควรมีความเหมาะสมและมีกิจกรรมที่หลากหลายด้วย และที่สำคัญคือความรู้ความสามารถขอแกนนำเยาวชนที่จัดกระบวนการต้องมีมากพอที่จะนำไปถ่ายทอดต่อได้ด้วย

ไม่เพียงเท่านั้นการถอดบทเรียนพบว่าการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ ถือเป็นงานนำเอาแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development communication) มาบูรณาการในการทำงาน ซึ่งแนวคิดนี้เป็นแนวคิดผสมระหว่าง “การสื่อสาร” กับ “การพัฒนา” โดยการใช้สื่อเพื่อเสริมพลังตนเอง (empowerment) ให้ประชาชนในพื้นที่เป็นผู้สะท้อนปัญหาหรือเรื่องราวของตนเองมาประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนและหนุนเสริมพลังของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะพลังของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ซึ่งถือเป็นพลังสำคัญ นอกจากนี้การจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ครั้งนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดแนวคิดการ “การใช้สื่อสารแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Media) ซึ่งหมายถึง การสื่อสารที่ดำเนินการตามหลักประชาธิปไตย กล่าวคือ “เป็นการสื่อสารของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน” และมีเป้าหมายสุดท้ายคือเพื่อพัฒนาชุมชนอีกด้วย

สำหรับผลที่นอกเหนือจากเป้าหมายที่ตั้งไว้ในปีที่เด่นชัดที่สุดคือการที่แกนนำได้มีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพการทำงานของตนเองในระดับที่สูงมากขึ้น เพราะโจทย์ในการทำงานมีความยากมากขึ้นจากแต่ก่อนที่เน้นไปที่การสอนน้องๆทำหนังสือ แต่ปีนี้ต้องเพิ่มเนื้อหาทางด้านวิชาการสอดแทรกเข้ามามากขึ้นด้วย ดังนั้นทางคณะทำงานจึงต้องมีการออกแบบกระบวนการและกิจกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับระดับทักษะของเด็กและเยาวชนในพื้นที่มากขึ้นด้วย ขณะเดียวกันสิ่งที่เห็นเด่นชัดอีกประการคือการที่เด็กและเยาวชนนำความรู้ที่เข้าอบรมไปต่อยอดและปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงโดยการไปสร้างเพจในสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเล่าเรื่องราวในชุมชนของตนเองโดยใช้ทักษะและความรู้จากการอบรมไปเป็นเครื่องมือ เช่น การถ่ายภาพเล่าเรื่องในชุมชน เป็นต้น

ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา

การจัดกระบวนการในปีนี้มีความยากและท้าทายมากกว่าทุกปีเพราะมีโจทย์เรื่องการรู้เท่าทันสื่อฯ ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ยากแก่การเข้าใจและเรียนรู้ได้ในระยะเวลาอันสั้น ทำให้การจัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อไม่สามารถทำได้เต็มที่มากนัก ส่งผลให้เด็กและเยาวชนยังไม่เข้าใจคำว่ารู้เท่าทันสื่อได้อย่างลึกซึ้งมากพอ เป็นเพียงความรู้ความเข้าใจในระดับพื้นฐานเท่านั้น เนื่องจากเรื่องการรู้เท่าทันสื่อเป็นเรื่องที่เข้าใจยากและมีเนื้อหาที่ซับซ้อนจำเป็นต้องมีระยะเวลาในกรอบที่มากกว่านี้และมีวิทยากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญโดยตรงมาเป็นวิทยากร นอกจากนั้นยังมีข้อเสนอถึงแนวทางในการพัฒนาการทำงานมรอนาคตอีก ดังนี้

1. ควรมีการเพิ่มระยะเวลาในการบรรยายหรือในช่วงที่เป็นเนื้อหาของการสอนน้องเกี่ยวกับความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อฯมากขึ้น
2. อบรมและพัฒนาศักยภาพของแกนนำเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อให้มากขึ้นก่อนจะลงไปสอนหรือถ่ายทอดกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่
3. จัดกิจกรรมโดยการขยายการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือภาคส่วนต่างๆในพื้นที่ให้มากขึ้น
4. ในปีถัดไปอาจมีการเปลี่ยนเครื่องมือหรือกระบวนการใหม่เนื่องจากผู้เข้าร่วมอบรมอาจเป็นกลุ่มเดิมเพื่อให้เกิดความน่าสนใจมากขึ้น
5. ออกแบบกิจกรรมให้มีความเหมาะสมและหลากหลายตามบริบทชุมชนและความรู้ของกลุ่มเป้าหมาย

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ.สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2543. หน้า 1

ลักขมี คงลาภ,อัปสร เสถียรทิพย์ และ คณะ.การจัดทำ Fact Sheet‘ความฉลาดทางดิจิทัล’ (Digital Intelligence: DQ) และการศึกษาการรังแกกันบนโลกไซเบอร์ของวัยรุ่น.สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.).2561

อรศรี งามวิทยาพงศ์.รายงานผลการศึกษาระบบการเรียนรู้ออนไลน์ :บทสำรวจสถานภาพและก้าวต่อไป.โครงการสำรวจและสังเคราะห์สถานภาพของการเรียนรู้เรื่องสื่อเพื่อการรู้เท่าทันสังคมสถาบันการจัดการแบบองค์รวมสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)2551.

เว็บไซต์

สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน.(2559) กรอบแนวคิด “พลเมืองประชาธิปไตยเท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล(MIDL)” จาก <http://www.childmedia.net>.

สนทนากลุ่ม

แกนนำเยาวชนโครงการเยาวชนภาพลึกลับฮีโร่ดีดีปี 3 ค่ายหนังสือรู้เท่าทันสื่อ (23 ธ.ค.2560)

เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการโครงการเยาวชนภาพลึกลับฮีโร่ดีดีปี 3 ค่ายหนังสือรู้เท่าทันสื่อ (24 ธ.ค.2560)

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรมการถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์

ประเด็นคำถามและแนวในการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในระหว่างการจัดกระบวนการ

แนวคำถามในการเก็บข้อมูลในประเด็นบทเรียนกระบวนการทำงานสื่อสารสร้างสรรค์

1. การทำงานให้ประสบความสำเร็จมีปัจจัยอะไรที่เข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง
2. ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานมีอะไรบ้าง
3. วิธีแก้ไขปัญหาคืออย่างไร
4. สิ่งได้เรียนรู้อะไรบ้างในการจัดกระบวนการ
5. อยากจะเพิ่มเติมหรือมีแนวทางอย่างไรในการจัดกระบวนการในครั้งต่อไป

แนวคำถามเกี่ยวกับประเด็นการรู้เท่าทันสื่อ

1. สื่อมีประโยชน์อะไรบ้าง
2. อันตรายของสื่อในยุคปัจจุบันมีอะไรบ้าง
3. ทำไมต้องรู้เท่าทันสื่อ
4. พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในการแสดงออกผ่านสื่อมีอะไรบ้าง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : นายธีรนนท์ ชันดี

วัน/เดือน/ปีเกิด : วันที่ 20 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2528

ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญาโท วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต (ว.ม.) สื่อสารมวลชน

สถานศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีที่จบการศึกษา : 2554

ระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) นิเทศศาสตร์ แขนงวารสารศาสตร์

สถานศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ปีที่จบการศึกษา : 2550

ตำแหน่งปัจจุบัน

2.1 รักษาราชการแทนคณบดี คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

2.2 หัวหน้าสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

2.3 ประธานหลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ผลงานทางวิชาการ

อภิญา อ้นพันลำ และธีรนนท์ ชันดี. (2560). การจัดการข้อมูลและการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรพลังงานในภาคอีสาน. เอกสารประกอบการนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติ ในงานสัมมนาเครือข่ายวิชาการนักศึกษาพัฒนาชุมชนและสังคมแห่งประเทศไทย (CSD สัมพันธ์ ครั้งที่ 16). น. 21-34. งานวิชาการ

ธีรนนท์ ชันดี, อภิญา อ้นพันลำ, อารยา ลาน้ำเที่ยง, ภัควรินทร์ มานะสิริสิทธิ์ และคณะ. (2557). รูปแบบการสื่อสารเพื่อการส่งเสริมคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจของข้าวปลอดสารเคมี ตำบลกุดปลาเค้า อำเภอกวาง จังหวัดกาฬสินธุ์ (รายงานผลการวิจัย). กาฬสินธุ์: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

ธีรนนท์ ชันดี, อภิญา อ้นพันลำ และคณะ. (2558). รูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรพลังงานตามหลักสิทธิชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านคำไผ่ - โนนสง่า ตำบลหนองกุง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ (รายงานผลการวิจัย). กาฬสินธุ์: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

ธีรนนท์ ชันดี, อภิญา อ้นพันลำ, ภัควรินทร์ มานะสิริสิทธิ์ และ คมกริช ทองนาค. (2556). การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ธุรกิจสร้างสรรค์. กาฬสินธุ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์.

ประสบการณ์ทำงาน/ความเชี่ยวชาญ

- ปี 2550 ฝึกประสบการณ์วิชาชีพ โตะข้าวไอที หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
- ปี 2550 – 2553 ผู้สื่อข่าวสายการเมือง ศูนย์ข่าวแปซิฟิก บริษัท แปซิฟิกคอร์ปอเรชั่น จำกัด
- ปี 2554 – 2556 ผู้อำนวยการสำนักบริการวิชาการและวิจัย คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์
- ธันวาคม 2558 – มิถุนายน 2559 รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิจัย คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
- ปี 2556 – ปัจจุบัน นักข่าวพลเมือง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส
- 2555 - ปัจจุบัน อาจารย์ประจำและหัวหน้าสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
- 2555 - ปัจจุบัน ประธานหลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
- ปัจจุบันกองบรรณาธิการร่วมเครือข่ายสื่อพลเมืองภาคอีสาน ร่วมกับสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและเครือข่ายสื่อภาคพลเมือง